

УДК 330.117

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ, ЯК СТРАТЕГІЧНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТУ ДЕРЖАВИ

БУРЦЕВА О. Є.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, фінансів та
економічної безпеки,
ДВНЗ «Донецький національний
технічний університет»

В статті розглянуто характерні риси соціально-орієнтованої економіки держави, передумови її існування та зазначено особливості визначення рівня соціально-економічного розвитку України

Ключові слова: економіка, розвиток, держава, стратегія, модель розвитку, показники розвитку

В статье рассмотрены характерные черты социально-ориентированной экономики государства, предпосылки ее существования и указаны особенности определения уровня социально-экономического развития Украины

Ключевые слова: экономика, развитие, государство, стратегия, модель развития, показатели развития

The article discusses the characteristics of the socially-oriented economy of the state, the prerequisites of its existence, and specifies the features of determining the level of social and economic development of Ukraine

Keywords: economy, development, state, strategy, development model, development indicators

Постановка проблеми. Держава сучасного демократичного типу повинна формуватися в умовах відносно стабільної і розвинутої економіки. Досягнення рівноваги, цілісності та динамізму суспільного розвитку є основними цілями держави, яка має на меті соціальну орієнтацію. В сучасних умовах поєднання цих тенденцій означає наступне: держава повинна бути соціальною щодо цілей і правовою за формою взаємовідносин між особистістю, суспільством і державою. Соціально орієнтована ринкова економіка притаманна соціальній державі. Термін «соціальна держава» призначений підкреслити здатність держави здійснювати сучасну соціальну політику, спрямовану на створення системи соціального захисту, соціальних гарантій, соціального партнерства.

В сучасних умовах поєднання цих тенденцій означає наступне: держава повинна бути соціальною щодо цілей і правовою за формою взаємовідносин між особистістю, суспільством і державою.

Соціальній державі притаманна соціально-орієнтована ринкова економіка. У зв'язку з цим, розбудова такої економіки держави, яка орієнтована на розвиток особистості, економічне зростання та соціальний прогрес, підвищення добробуту та рівня життя в країні є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами функціонування соціально-орієнтованої ринкової економіки присвятили свої праці С. Брю, К. Макконелл, Д. Норт, Дж. Стигліц, В. Танці, Р. Штайнер. Серед вітчизняних вчених це питання дискутується О. Білорус, І. Булеєва, Я. Жаліло. Н. Деев, В. Єрмоєнко, О. Носової та інші.

Мета роботи полягає у визначенні особливостей формування соціально-орієнтованої економіки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна спрямованість політики нашої держави визначена Конституцією України, в якій її визначено як пріоритетний напрям і проголошено людиною, її життя, честь і гідність найвищою соціальною цінністю.

Конституція України як основний закон держави є фундаментом, де закладені стратегічні компоненти системи національних інтересів України.

Так, в Конституції нашої держави передбачено реалізацію і повне забезпечення таких національних пріоритетів[1]:

- консолідації суспільства в політичну націю, побудова суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави (ст.1);
- суверенітету України на всій її території, цілісності і недоторканості території (ст. 2);
- розвитку України як унітарної держави (ст. 2);
- прав і свобод людини в Україні: життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканості і безпеки (ст. 3);
- народу України – статусу носія суверенітету і єдиного джерела влади (ст. 5);
- ефективного розвитку регіонів і розвитку місцевого самоврядування (ст. 7);
- принципу верховенства права (ст. 8);
- всебічного розвитку і використання української мови як державної, а також гарантування вільного розвитку використання і захисту російської мови, інших мов національних меншин (ст. 10);
- послідовного розвитку і консолідації української нації, а також забезпечення національно-культурного розвитку всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11);
- задоволення національних і мовних потреб українців у діаспорах (ст.12);
- захисту всіх суб'єктів права власності і господарювання (ст. 13);
- соціальної спрямованості економіки (ст. 13);
- політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності і свободи політичної діяльності (ст. 15);
- екологічної безпеки і рівноваги, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу (ст. 16);
- захисту суверенітету і територіальної цілісності України, її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17);
- мирного і взаємовигідного співробітництва з іншими членами міжнародного співтовариства (ст. 18);
- народного волевиявлення через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії (ст. 69);

– вільного волевиявлення на основі рівного і прямого виборчого права (ст. 70).

Соціально-ринкова економіка – економічна система, організована на основі ринкової саморегуляції, при якій координація дій здійснюється на основі взаємодії на ринках вільних приватних виробників і вільних індивідуальних споживачів. Модель соціально-ринкової економіки виходить з вимоги, що ні держава, ні приватний бізнес не має права мати повний контроль над економікою, а повинні служити людям. У цьому різновиді змішаної економіки, так само як і в ринковій економіці, тільки рішення самих споживачів, постачальників ресурсів і приватних фірм визначають структуру розподілу ресурсів. Однак при цьому економічно сильніші зобов'язані підтримувати слабших. Роль держави полягає в розвитку почуття взаємної відповідальності всіх учасників на ринку і в коригуванні несправедливих тенденцій в конкуренції, торгівлі та розподілі доходів. Система розглядалася як альтернатива «Laissez-faire» капіталізму і соціалізму.

Основні характеристики моделі соціально-ринкової економіки:

- забезпечення повної зайнятості населення;
- соціальна безпека, соціальна справедливість і соціальний прогрес (шляхом проведення державою заходів щодо перерозподілу в формі надання соціальної допомоги, соціальних пенсій і платежів, субсидій, дотацій, прогресивної шкали прибуткового податку і т. д., через систему соціального забезпечення: пенсійне, медичне страхування, страхування по безробіттю та від нещасного випадку; через трудове і соціальне законодавство);
- приватна власність на засоби виробництва і вільне ціноутворення;
- створення умов для конкуренції і забезпечення конкуренції (наприклад, шляхом антимонопольного законодавства, законів проти недобросовісної конкуренції);
- свідома політика зміцнення кон'юнктури економічного зростання;
- політика стабільної валюти (в тому числі через незалежний емісійний банк);
- свобода зовнішньої торгівлі, вільний валютний обмін.

Процес її формування та реалізації в окремих країнах, незважаючи на окремі недоліки, свідчить про оптимальність у поєднанні інтересів держави, населення та бізнесу. Основні її ознаки такі:

- наявність інститутів соціально-відповідального підприємництва;
- подолання бідності основної маси населення;
- соціальна захищеність малозабезпечених верств населення;
- наявність неформальних інститутів, які контролюють соціально-економічні процеси;
- зменшення диспропорції у рівні доходів окремих верств населення та регіонів.

Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року визначає цілі, напрями, пріоритети розвитку країни, а також містить 25 ключових показників, за якими можна буде оцінити перебіг виконання реформ і програм. Метою реформ задекларовано досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. У перспективному розвитку країни визначено чотири основні вектори [4]:

– вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ і, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою із сильною економікою та з передовими інноваціями;

– вектор безпеки – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності;

– вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

– вектор гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.

Зазначений документ містить основні цільові орієнтири соціальної політики щодо запобігання нерівності, підвищення доходів населення, посилення соціальної підтримки сімей з дітьми та малозабезпечених категорій населення, подолання бідності, зниження рівня безробіття, сприяння самозайнятості та підтримці малого бізнесу, розвитку системи пенсійного та соціального страхування, підвищенню рівня забезпеченості житлом, забезпеченню можливості отримання якісної медичної допомоги, ефективному використанню людського і зі соціального капіталу, що має сприяти соціальній стабільності і забезпеченню повноцінного соціального захисту населення.

Таким чином, сучасну модель економічного розвитку України можна охарактеризувати як соціально-орієнтовану, що знаходиться на стадії становлення, так як пріоритетне місце в ній відводиться соціальним цілям, а соціальні цінності і соціальна політика вбудовані в економічну систему.

Формування соціально-орієнтованої ринкової економіки в нашій країні стикається не тільки з відсутністю необхідної матеріальної бази, яка вимагає ефективного розподілу, але і з протидією, часто замаскованим міркуваннями про соціальні пріоритети.

Дуже важливою умовою соціально-орієнтованої економіки є підтримання балансу між ринковою ефективністю і соціальною справедливістю для того, щоб максимально врахувати економічні інтереси країни і інтереси кожного члена суспільства. Серед критеріїв, які характеризують розвиток країни з соціально-орієнтованою економікою найбільш вживаними є темпи зростання ВВП, рівень доходів населення, витрати бюджету на соціальні потреби у різних співвідношеннях.

Окремі показники розвитку України за останні три роки наведено у таблиці 1, 2 [3].

Таблиця 1

Динаміка середньої заробітної плати в Україні за 2007-2017 роки

Рік	Рівень середньої заробітної плати, грн.
2007	1351
2008	1806
2009	1906
2010	2239
2011	2633

Продовження табл. 1

2012	3026
2013	3265
2014	3480
2015	3661
2016	4482
2017	6273

За даними таблиці 1, у 2017 році порівняно з 2007 роком розмір середньої заробітної плати в Україні збільшився на 3650 грн., тобто в 4,5 разів, або на 350,6%. Але це не означає, що рівень життя також підвищився, оскільки разом із зростанням заробітної плати зростали і ціни на товари та послуги, інфляція та курс валюти. Тому ці дані не є позитивними для нашої країни.

Таблиця 2

Основні показники соціально-економічного розвитку України
за 2015-2017 рр.*

Роки	ВВП		Витрати Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення		Середня заробітна плата одного зайнятого працівника, грн.	Частка середньої заробітної плати одного зайнятого працівника до ВВП на 1 особу, грн
	у фактичних цінах, млн. грн.	у фактичних цінах на 1 особу, грн.	обсяг витрат млн.грн.	частка до ВВП у %		
2015	1979458	46210,2	103700,9	5,2	3661,41	7,9
2016	2383182	55853,5	151961,4	6,4	4482,35	8,1
2017	2982920	70224,3	150083,8	5,1	6273,45	8,9

*складено автором на підставі даних [2]

Аналіз даних таблиці свідчить, що незважаючи на те, що протягом трьох років спостерігається підвищення середньої заробітної платні на одного зайнятого працівника, рівень витрат Державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в цілому залишається ще досить низьким, але наведені критерії не в певній мірі характеризують соціальну складову добробуту всього суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищенаведеного слід зазначити, що для характеристики розвитку країни з соціально-орієнтованою економікою доцільно було б в подальшому визначення інтегрального показника, в якому би було відображено не тільки ВВП, рівень доходів населення, витрати бюджету на соціальні потреби у різних співвідношеннях, а і такі показники, як рівень бідності, чисельність трудових емігрантів, чисельність безробітних, співвідношення між часткою найбільш заможних та малозабезпечених верств населення, рівень соціальних допомог в розрахунку на одне домогосподарство та інші.

Література:

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
  2. Основні показники соціально-економічного розвитку України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/mp/op_u/op0117_u.htm.
  3. Середня заробітна плата за регіонами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
  4. Стратегія сталого розвитку «Україна –2020». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
-

A state of a modern democratic type must be formed in a relatively stable and well-developed economy. Achieving the equilibrium, integrity and dynamism of social development are the main goals of the state, which is aimed at social orientation. In modern conditions, the combination of these trends means the following: the state must be social in relation to the goals and legal form of the relationship between the individual, society and the state. A socially oriented market economy is inherent in a social state.

The social orientation of the policy of our state is determined by the Constitution of Ukraine, in which it is defined as a priority direction and proclaimed a person, his life, honor and dignity of the highest social value.

The process of its formation and implementation in individual countries, despite some disadvantages, shows the optimality in combination of interests of the state, the population and business.

The modern model of economic development of Ukraine can be characterized as socially oriented, which is at the stage of formation, as the priority place in it is given to social goals, as well as social values and social policy embedded in the economic system.

A very important condition for a socially oriented economy is maintaining a balance between market efficiency and social justice in order to maximally take into account the economic interests of the country and the interests of each member of society. Among the criteria that characterize the development of a country with a socially oriented economy are the most used are GDP growth rates, income levels, budget expenditures for social needs in different ratios

The characteristics of the development of a country with a socially oriented economy would be expedient in the future to determine the integral indicator, which would reflect not only GDP, the level of incomes, budget expenditures for social needs in different ratios, and indicators such as poverty, the number of emigrants, the number of unemployed, the ratio between the share of the most affluent and low-income groups of the population, the level of social benefits, etc.